

Till
Arbetsmarknadsdepartementet

REGERINGSKANSLIET Arbetsmarknadsdepartementet Registratören
Ink 2014 -11- 03
Till Dnr. A2014/2170/ARM

Friskolornas riksförbunds yttrande över betänkandet Visselblåsare – Stärkt skydd för arbetstagare som slår larm om allvarliga missförhållanden, SOU 2014:31, A2014/2170/ARM

Friskolornas riksförbund, nedan kallat förbundet, har getts möjlighet att framföra synpunkter på ovanstående betänkande och vill härmed framföra följande.

Sammanfattning

Förbundet anser att det är av största vikt att det ges möjlighet för arbetstagare att slå larm om allvarliga missförhållanden i verksamheten utan att riskera repressalier från arbetsgivaren och tillstyrker därför intentionerna om ett sådant skydd i betänkandet. Förbundet ser dock att vissa delar i betänkandet inte belysts tillräckligt, t.ex. förhållandet till lagen om skydd för företagshemligheter. Det kan finnas en risk för att arbetstagarens larm kan leda till en oproportionerlig stor skada för företaget.

Att slå larm om allvarliga missförhållanden handlar i första hand om möjligheten att komma till rätta med problemet. Det är därför rimligt att larmet riktas dit där det tydligt kan leda till åtgärder, dvs i första hand internt och i andra hand till myndigheter, som kan ha en föreläggande funktion i de fall företaget inte självmant rättar till felaktigheter.

Förbundet kan också se att för den bransch som förbundet företräder, dvs de fristående förskolorna och skolorna, finns idag redan ett flertal olika förslag till lagändringar kring öppenhet och transparens i verksamheterna. Det finns en risk att, tvärs emot vad som är intentionen med förslagen om stärkt skydd för en arbetstagare som slår larm, de olika lagförslagen i stället kan upplevas som otydliga tillsammans, och innebära en osäkerhet om vilka uppgifter som får lämnas ut eller inte. Dessa olika lagförslag kan behöva samordnas och harmonieras med varandra.

Förbundet *tillstyrker* därför de förslag i betänkandet som avser interna larm och att företag ska ha rutiner för hur en arbetstagare kan larma internt och med skydd för anonymiteten om så önskas.

Förbundet *tillstyrker delvis* det förslag som gäller externa larm, dvs att en arbetstagare ska få stärkt skydd för larm om allvarliga missförhållanden till myndigheter och med skydd för anonymiteten om så önskas.

Förbundet *avstyrker* att externa larm får ske till andra än myndigheter.

Bedömningar

Att larma om allvarliga missförhållanden

Idag finns i arbetsrättslig praxis en acceptans för larm av arbetstagare om det framstår som skäligt, trots att arbetstagaren i sådana fall bryter mot lojalitetsplikten mot arbetsgivaren. Skyddet har dock bedömts som otydligt och vanligen görs bedömningen av om det varit riktigt att larma i efterhand. Osäkerheten kan innebära att en arbetstagare avstår från att larma, trots att det varit berättigat. Därför behövs förtydliganden i lagstiftning om ett stärkt skydd för arbetstagare som larmar.

Arbetstagarens skydd ska stärkas när arbetstagaren

- larmar internt om allvarliga missförhållanden
- larmar externt om allvarliga missförhållanden.

Begreppet "slå larm" innebär så vitt vi kan utläsa i första hand att larma om pågående missförhållanden. Men enligt förslaget kan det också röra sig om något som skett tidigare. Här finns en otydlighet när det gäller definitionen i betänkandet. Förbundet anser att det måste tydliggöras vad som avses och i vilka fall man kan larma om förhållanden som ligger i förfluten tid, för att förebygga att larm sker som hämndåtgärder vid konflikter med arbetsgivaren.

Av betänkandet framgår också att arbetstagare som slår larm inte får skydd om själva larmandet innebär ett brott. Hit hör t.ex. brott mot tystnadsplikten enligt brottsbalken, hot- och hetsbrott som övergrepp i rättsak eller olaga hot osv. En fråga som dock inte nämnts är när larmet innebär att uppgifter om företagshemligheter lämnas ut. Förbundet anser att det är av största vikt att lagen om skydd för företagshemligheter upprätthålls och att det innebär att arbetstagaren inte får skydd om sådana uppgifter lämnas ut vid larm. Förbundet anser att förslagen i betänkande bör förtydligas i denna del.

I betänkandet har i övrigt definierats vad som kan utgöra "allvarliga missförhållanden" och förbundet anser att betänkandet i denna del har tydliga definitioner som förbundet kan ställa sig bakom.

Interna larm

Ett *internt larm* handlar om att larma om allvarliga missförhållanden *inom* verksamheten till den som har möjlighet att påverka ett visst förhållande. Det kan handla om en chef, men också om någon annan som har möjlighet att hantera larmet. Företagen ska skapa rutiner för att hantera interna larm enligt ovan. En arbetstagare ska ha möjlighet att vara anonym även vid interna larm. Förbundet ställer sig bakom förslagen i denna del som innebär nya bestämmelser i arbetsmiljölagen om rutiner för att hantera visselblåsning. I detta avseende vill förbundet dock påpeka följande. Förbundet har sedan en tid tillbaka

arbetat för att ta fram ett system för visselblåsning där förbundets medlemmar, fristående huvudmän för förskolor och skolor, kan delta och där företagens anställda kan, anonymt om så önskas, lämna uppgifter om allvarliga missförhållanden. Det bör vara möjligt för en arbetsgivare att i stället för att anordna en egen hantering för larm kunna hänvisa till t.ex. en branschorganisations system för visselblåsning.

Externa larm

I betänkandet anges att för att arbetstagaren ska få ett stärkt skydd vid externa larm gäller

- att det avser allvarliga missförhållanden
- att det redan larmats internt men inte lett till några åtgärder (i huvudfallet, det kan vara så allvarliga frågor att det finns skäl att larma externt direkt)
- den som larmar ska vid tidpunkten för larmet ha fog för uppfattningen att sakförhållandena man larmar om är riktiga och korrekta, det räcker alltså inte med lösa misstankar om att något är på tok.

Förbundet anser att grunderna för skydd vid externa larm är väl avvägda och ställer sig bakom definitionerna.

Externa larm får göras till myndighet eller genom att offentliggöra uppgifter.

Förslaget att *larma till myndighet* är tämligen okomplicerat. Den som larmar ska få anonymitetsskydd om så önskas. Förbundet ställer sig helt bakom detta förslag.

Den del som avser att larma *genom att offentliggöra uppgifter* är betydligt mer komplicerad och otydlig i förslaget. Att larma ska handla om att allvarliga missförhållanden ska komma fram och åtgärdas. I förslaget sägs t.ex. att det inte ska gå att få stärkt skydd bara genom att uppgifterna lämnas t.ex. enbart till en konkurrerande näringsidkare. Det ska dock vara en vidare krets än den som gäller för grundlagsskyddade media. Larmandet ska vara ägnat att leda fram att uppgifterna offentliggörs, t.ex. till politiska partier, ideella sammanslutningar, enskilda opinionsbildare osv. Förbundet ställer sig mycket tveksamt till en sådan ordning. Kretsen att larma till är mycket vid och otydligt definierad, vilket leder till stor osäkerhet om till vem arbetstagaren har rätt att vända sig till. Om man jämför t.ex. med meddelarskyddet är förslagen i denna del i betänkandet betydligt mer omfattande och samtidigt utan tydliga argument för detta. Huvudsyftet med att larma externt måste vara att allvarliga missförhållanden ska kunna åtgärdas och därmed förbättra verksamheten. För förbundets del handlar det framförallt om elevperspektivet, där barn och elever ska garanteras rätt till utbildning av god kvalitet. Förbundet anser därför att larm i första hand alltid ska riktas till den som kan vidta åtgärder för att komma till rätta med problemen; dvs i första hand internt och i andra hand, om ingen ändring uppnås, bör larm ske externt. Förbundet anser då att larmet bör riktas till myndigheter, där det finns möjligheter att vidta åtgärder och sanktioner som exempelvis förelägganden, viten eller indragna tillstånd. Det är fortfarande viktigt att ge anställda ett stärkt skydd för larm, då det kan innebära ett brott mot lojalitetsplikten att larma även till en myndighet. Många myndigheter tar idag heller

inte upp anmälningar som sker anonymt. Därför behövs också den föreslagna ändringen som garanterar ett anonymitetsskydd för den som larmar samtidigt som det också ställer krav på myndigheten att agera vid sådana larm. Förbundet tillstyrker alltså förslaget om att externa larm kan ske till myndigheter, men avstyrker att larm kan ske genom offentliggörande, dvs till andra än till myndigheter.

Skyddets olika delar

Skyddet för arbetstagare som slår larm handlar om

- möjlighet till anonymitet vid larmande
- skydd mot repressalier från arbetsgivaren
- rätt till skadestånd om arbetsgivaren vidtagit repressalier.

Förslagen innebär att skyddet regleras genom

- en helt ny lag om stärkt skydd vid visseblåsning
- ny regel i arbetsmiljölagen om att företag ska ha rutiner för interna larm/visseblåsning
- att regler införs hos bl a myndigheter för skydd för arbetstagarens anonymitet.

Förbundet ställer sig bakom förslagen i denna del, dock med hänvisning till de synpunkter som lämnats ovan när det gäller innehållet i den nya lagen om visseblåsning.

Behov av samordning

För den bransch som förbundet representerar, fristående förskolor och skolor, finns idag ett flertal lagförslag om ökad öppenhet och insyn, t.ex. stärkt meddelarskydd, införande av en offentlighetsprincip, ökad kommunal insyn i verksamheterna m fl. förslag. Dessa olika förslag tar bland annat sikte på ökade möjligheter att lämna ut uppgifter till utomstående. De olika förslagen innebär dock att kretsen som det är tillåtet att lämna ut uppgifter till varierar beroende på förslag. Vidare finns olika delar där det i vissa fall skulle kunna vara korrekt att bryta mot tystnadsplikten i skollagen, men i andra fall inte. Det finns en risk att de olika förslagen sammantagna innebär en ökad otydlighet om vad som gäller för den anställde, vilket kan motverka denna utrednings syfte, dvs att förtydliga arbetstagarens skydd vid larm. Förbundet anser därför att hänsyn bör tas till behovet av samordning kring de olika lagförslagen i den del av välfärdssektorn som avser utbildning.

Stockholm den 31 oktober 2012

(enligt scannad och mailad namnteckning)

Mikaela Valtersson
Ordförande

Gudrun Rendling
förbundsjurist